Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. १२०४ घ

Title वाक्य सुधा हिन्दी भाषाटीका सहिता

Author टीकाकारस्तु जगन्नाथः

Extent २२ पत्राणि Age

Subject वेदान्त शास्त्रम् "अपूर्णम्"

वाक्यसुधा भाषाटीकासहिता

१२०४ 29

२९

श्रीगुरुभ्योनमः ॥ वाक्यसुधाप्रारंभः ॥ कृषीश्वरकृपापांगलवसंस्प
र्शनेनवै ॥ काचित्प्रसृतासुधिवेदांतार्थाक्याहहने ॥१॥ श्रीमत्कृषी
श्वरपदरजहृतिमिरसमूळउद्भिजविवेकांकुरेउद्भविजेमनोभू
मिदासाची ॥१॥ विशेषहाद्दृग्दृश्यविवेक ॥ जेथेमुमुक्षुजनसम्यक ॥ ची
कृतकृत्यहोतिहायेक ॥ निश्चयकेलागुरुवरे ॥२॥ प्रत्यक्षेअनुभवांनी
॥ साध्यसाधनतिमिरनुर वी ॥ तोहाग्रंथविवेकवैभवि ॥ सुमनसा
सिद्धिदे ॥३॥ दृश्यासिमिथ्यतादाउनि ॥ दृगातेसत्यत्वप्रतिपादुनी ॥
तेदृग आत्माह्मणोनि ॥ ग्रंथावलोकनेजाणिजे ॥४॥ दृश्यतेअसेवै
से ॥ दृगतेकोणासारिखे ॥ तेहीलक्षणेसंम्यके ॥ विवरीजेलियग्रंथी ॥५॥
दृश्यतितुकेअनात्माजाण ॥ दृगतोआत्मासनातन ॥ ह्याचानिवाड
सूक्ष्मने ॥ ग्रंथावलोकनेकरावा ॥६॥ जेणेआपणचिब्रह्महेकळे ॥

अज्ञानांधकारविवर्जे ॥ आत्मा घेइजे करतळे ॥ तोहाग्रंथस्वतसिद्ध ॥७॥
श्लोक ॥ रूपंदृश्यंलोचनंदृक्तद्दृश्यंदृक्तुमानसं ॥ दृश्याधीरत्तयः
साक्षीदृगेवनतुदृश्यते ॥१॥ टिका ॥ येथुनदृगदृश्याचेविवरणकरि
जेत ॥ रूपजेजेदिसतेत्यासरूपह्मणावे ॥ त्यारूपासदृश्यह्मणावे ॥
॥१॥ त्याचापाहणारजोलोचनत्यासद्रष्टाह्मणावे ॥ लोचनद्रष्टाजोत्या ॥१॥
सदृश्यतेजाणुन ॥ त्यालोचनातेपाहणारजेमनतेद्रष्टाजाणा
वे ॥ ह्यामनासदृश्यवस्थापुणह्यामनाचाजोद्रष्टासाक्षीत्यासद्रष्ट
तजाणावे ॥ द्रष्ट्यासचदृगहेहीनावतोसाक्षीद्रष्टाचहोयतोका
हीदृश्यनव्हे ॥ तोसर्वांचाजाणताह्मणूनत्याहूनजाणतादूस
राकेण्हिनाही ॥ तोचआत्माब्रह्म ॥ हेजेबोलिलेश्लोकव्याख्या

नयाचाविस्तारकीदृश्यासनानात्वम्हणूनआनात्माजाणावे॥द्रष्ट्या
सयेकत्वम्हणूनजाणावयाचानिवाडाश्लोकेकरूनबोलिजेतो॥
श्लोक॥नीलपीतस्थूलसूक्ष्मह्रस्वदीर्घादिभेदतः॥नानावि
धानिरूपाणिपश्येल्लोचनमेकधा॥२॥टिका॥दृश्याचेभेदम्ह
णतेसेनीळेपीवळेआरक्तढवळेशामपितांशजेजेवर्णतैसेच
स्थूळसूक्ष्मह्रस्वदीर्घआकाराचेजेजेभेदअसेजेजेदेखण्यातये
तेह्येसर्वहीरूपातेअनेकापदार्थातेयेकरूपजेलोचनजेतेपाहते॥ २॥
२॥ श्लोक॥आंध्यमांद्यपटुत्वेषुनेत्रधर्मेष्वनेकधा॥संकल्पयेन्मनः
श्रोत्रत्वगादौयोज्यतामिति॥३॥टीका॰तेदृश्यपाहणारजेलोचन
त्यालोचनाचेनानात्वतेऐसेकि॥अधंताआणिमंदताआणि

वे ॥ श्लोक ॥ कामः संकल्प संदेहो श्रद्धा श्रधे धृ तीलरे ॥ ह्रीधीभीरित्येव
मादीनू भासयत्ये कधाचितिः ॥ ४ ॥ टिका ॰ मनाचे धर्म जे ते ऐसे काम
आणि संकल्प संदेह ब्याणि अश्रधा आणि श्रद्धा आणि धैर्य लज्या
बुद्धि भय ऐसे अनेक धर्म मनाचे जे त्यास पाहणार साक्षि जो तो येकरूप
॥ ५ ॥ होय ॰ श्लोक ॥ नोदेति नास्तमायाति न वृधियाति नक्षयं ॥ स्वयं विभात्य
थान्यानि भासयेत्साधनं विना ॥ ५ ॥ टिका ॥ ते मनाचे साक्षी चैतन्य जे ते
उदयाते पावत नाही आस्ताते हि पावत नाही वृधीते पावत नाही क्षयही
त्यास नाही ॥ ऐसे दृगस्वरूप आत्मा जो साक्षी तो स्वयें भासत आस्ता आ
णखि जे दृश्य मात्र जे ति त कयास भासवितो आणी आपण स्वयंप्रभ होय
ऐसे स्वयंप्रकाश आसोन दुसरे प्रकाशाव यास साधनांतराचि अपेक्षा ना

हीऐसेसाक्षीचैतन्यपरब्रह्म जेतेचबुद्धिचेठांइप्रतिबींबले॥श्लो
क॥चिछायांबेझातोबुद्धौ भानंधिस्थ दि धामता॥एकाहंकृति
रन्यास्यादंतःकरणरूपिणी॥६॥टिका॥चैतन्यब्रह्म जेतेबुद्धी
चेठाईप्रतिबिंबले ऐसीजे बुद्धि तेदोप्रकारचीयेकाबुद्धिभागा
सअहंकारह्मणावे॥दुसऱ्याबुद्धिच्याभागास अंतःकरणह्मणावे
॥५॥ ॥श्लोक॥छायाहंकारयोरैक्यंतप्तायःपिंडवन्मतं॥तदहंकारतादा
त्म्याद्देहश्चेतनतामियात्॥७॥टिका॥तोअंहकार जोत्याचेठाइप्रतिबिं
बले चैतन्यत्यादोघासिऐक्यजेतेतापल्यालोखंडाचे गोळयासारिखे
जाले॥तोचिदाभासासहीत अहंकार जो तोदेहासिमीवाल्लाच्य
स्ताजडजेदेहते चैतन्यझाले॥श्लोक॥अहंकारस्यतादात्म्यंचिच्छा

यादेहसाक्षिभिः ॥ सहजं कर्मजं भ्रांतिजन्यं चेति त्रिधं क्रमात ॥८॥
टिका० ॥ या अहंकाराचे तादात्म्य जे ते चीछायेसि देहासी आणि
साक्षीसी ॥ ऐसे तीघासी अहंकार तादात्म्य ह्मणावे ॥ देहासी अ
॥६॥ हंकाराचे जे तादात्म्य ह्मणावे ते कर्मजन्य ॥ आणि चिच्छायेसी
अहंकाराचे तादात्म्य जे ते सहजजन्य ह्मणावे ॥ साक्षीसि अहंका
राचे तादात्म्य जे ते भ्रांतिजन्य ह्मणावे ॥ श्लोक ॥ संबंधिनोः स ॥६॥
तो नास्ति निवृत्तिः सहजस्य तु ॥ कर्मक्षया त्प्रबोधाच्च निवर्तते
क्रमादुभे ॥ ९ ॥ टीका या तादात्म्याच्या निवृत्तिचा प्रकार
बोलिजे तो जीव रचिदाभास अहंकार येक रूपे अहं तदो

घाचासंबंधजोवरआहे तोवर सहज तादात्म्य जे चिदाभाससाक्षीचीनि
वृत्ति नाहीं ॥ ते प्रारब्धकर्मक्षई देहि नाशापावतील आणि देहासीजे
तादात्म्य अहंकाराचे ते कर्माचाक्षय जालाअसतासुटेल ॥ निश्चजाग्र
ति कर्माचाक्षय जाला ह्मणजे अहंकाराचे तादात्म्य सुटेन देहानि॥
॥१२॥ श्चळपडतो तें देहाचे कर्मज तादात्म्य ह्मणावे ॥ आणि साक्षीसी ता
दात्म्य अहंकाराचे ते भ्रांतिजन्य होय तें तरं जेंव्हा ज्ञान आपरोक्ष
होईल तेंव्हा भ्रांतिजन्य तादात्म्य नाश पावेल ॥ भ्रांतिजन्य गेलें ह्म ॥१२॥
णजे सर्व देह आणि अहंकार मिथ्या हे दग्धपटन्याये करून असता हे से
॥ श्लोक ॥ अहंकारलये सुसै भवेद्देहो विचेतनः ॥ अहंकृति विकाशे ॥

र्थः स्वप्नः सर्वस्तु जागरः ॥१०॥ टिका ॰ ज्योपे चे ठाइ अहंकाराचा लय जाहला
असना देह जो अचेतन होतो ॥ आणि अहंकाराचा विकाश झाला ह्म
णजे स्वप्न आणि जागरण अवस्था होते ॥ श्लोक ॥ अंतःकरणवृत्ति
श्च चिच्छायैक्यमागतां ॥ वासनाः कल्पयेत्स्वप्ने बोधेक्षैर्विषया
न्बहिः ॥११॥ टिका ॰ अंतःकरणाचि वृत्ति ज्या वृत्तीचे ठाई आत्म्या
॥ ८॥ चे प्रतिबिंब पडते ॥ ह्मणजे वृत्तीत ज्याठाई ज्ञान जे तो चिदाभा
स ह्मणावा ॥ ऐसी चिदाभासासहीत वृत्ति जे ते स्वप्नाचे ठाइ वा
सना कल्पिते आणि जाग्रत काळि इंद्रिय करून बाहि विषयाते ही क
ल्पिते ॥ श्लोक ॥ मनोहंकृत्युपादानं लिंगमेकं जडात्मकं ॥ अवस्थात्र ॥८॥
यमन्वेति जायते म्रियते पि वा ॥१२॥ टिका ॥ मन आणि अहं

कारहे उपादानलिंगदेहाचे ते जड ऐसे लींगदेह आवस्थात्रयाते
आनुभविते ॥ उसन्न होते आणि मरते ॥ श्लोक ॥ शक्तिद्वयं हि मा
याया विक्षेपावृत्तिरूपकं ॥ विक्षेपशक्तिर्लिंगादिब्रह्मांडांतं ज
॥१॥ गन्त्सृजेत् ॥१३॥ टिका ॰ मायाह्मणजे स्वरूपविस्मरणत्यास
१ मायाह्मणावे अज्ञानह्मणावे प्रकृतिह्मणावे ॥ तमह्मणावे सु
(षुप्तिह्मणावे कारणम्हणावे अव्यक्तह्मणावे ॥ ऐश्या आपल्या
स्वरूपाचे आज्ञानाचि नावे तो (जो) मायाह्मणावे त्यामायेच्या
दोन शक्ती ॥ येक विक्षेपशक्ति ॥ दुसरि आवरणशक्ति विक्षे ॥१॥
पशक्ती ते ऐसी लिंगादिकरून ब्रह्मांडपर्यंत जग निर्माण करी

ते ॥ दोनदेहसमष्टी आणि व्यष्टी हा सर्वही विक्षेप ह्मणावा ॥ कर्तृत्व भो
क्तृत्व हे सर्व विक्षेपाचे लक्षण ॥ श्लोक ॥ सृष्टिर्नाम ब्रंम्हरूपे स
च्चिदानंदवस्तुनि अब्धौ फेनादिवत्सर्वनामरूपप्रकाशनं ॥ १४ ॥ टिका ॥ विक्षेपा
सि सृष्टी ही ह्मणावी सृष्टीचे ते लक्षण ऐसे कि सच्चिदानंदवस्तु जे
१० ॥ ब्रंह्म तेथे नामरूपे भासले उदकाचे फेसाचे बुधंताचे परीयास सृ
ष्टी ह्मणावी ॥ आता दुसरि आवरण शक्तीचे लक्षण ॥ श्लोक ॥ अंतर्दृग्
दृश्ययोर्भेदं बहिश्च ब्रंह्मसर्गयोः ॥ यावृणोत्यपराशक्तिः सासंसार ॥ १० ॥
स्य कारणं ॥ १५ ॥ टिका ॥ पूर्वव्याख्यानि दृग् आणि दृश्य जे दाखविले ते सर्वही
दृश्य आत्मा जो द्रष्टा त्याहून वेगळे भासोन ते वेगळेपणास आवरण घालून
ऐक्यपणेचि भासने ॥ आणि बाहेर ब्रंह्म आणि सृष्टीचे वेगळेपणास न जो

णूनऐक्यत्वभासनेयाचेलक्षणस्पष्टसांग॥दृगदृश्याचेआवरणह्मणजेद्रष्टान
दीसूनदृश्यजेदेहेंद्रियादिकाचेठाइंआसक्तबुधीआणिसत्यत्वहेंप्रत्यगात्मवि
षईआवरण॥आणिदुसरेंतऐसेंजेजगत्कारणब्रह्मतेनदिसोनजगचस
॥७॥ र्वभासावेयासआवरणशक्तिह्मणावे॥हेंसंसारासकारणहोय॥श्लो
क॥साक्षिणःपुरतोभानंलिंगदेहेनसंयुतं॥चिच्छायायाःसमावे
शात्‌जीवःस्याव्द्यावहारीकः॥१६॥टीका॥साक्षीजोप्रत्यगात्मा
यासहेदोन्हींदेहलिंगदेहआणिस्थूळदेहवेगळेपणेभासनाहेंतयादे ॥७॥
हींतचिदाभासाचेप्रतिबिंबआहेऐसेंदेहद्वयासहीतचिदाभास
सिव्यवहारिकह्मणावे॥श्लोक॥अस्यजीवत्वमारोपात्साक्षिणो

आवभासते॥आवृत्तौतुविनष्टायांभेदेभातेप्रयातितत्॥१७॥टिका॥व्यवहारीकजीवदे
हद्वयासहीतजोभ्रमटला॥तेजीवब्रह्मजेसाक्षीजोब्रह्मगासायाचेठाइआरोपास्तवभास
तेवस्तु,तासाक्षीचेठांईदुजेचनाहीमगजीवतकेचे॥तेआवरणशक्तिजेदृगदृश्य
विवेकज्ञानज्याचयाकरनाशपावलिआस्तासाक्षीचाआणिदृश्याचाभेदभासतअ
सताजीवपणहीराहुपावतनाही॥श्लोक॥सर्गस्यब्रह्मणस्तद्वत्भेदमावृत्यतिष्ठति
१२॥ ॥याशक्तिस्तद्वशाद्ब्रह्मविकृतत्वेनभासते॥१८॥टिका॥सृष्टिआणिब्रह्मजेयादो
हीचेवेगळेपणासऐक्यरुपराहतेजेतेआवरणशक्तितीकर्तीब्रह्मजेतेहीवि
काररुपेभासते॥श्लोक॥आत्राप्यावृत्तिनाशेनविभातिब्रह्मसर्गयोः॥भेदस्त
योर्विकारःस्यात्सर्गेनब्रह्मणिक्वचित्॥१९॥टिकाऐसेविकाररुपभास
ले॥ब्रम्हज्यामायेकर्त्तातेमायाबोधेनाशपावलीआस्ताब्रह्मआणिजगया ॥१२॥
दोहीचेंवेगळेपणदिसते॥यावेगळेपणीपाहताविकारजोआहेतोतरसृष्टी
चेठांईब्रह्मीतीळमात्रनाहि॥आताजगआणिब्रह्मयाचेऐक्यआणिवेगळेपण

बोलिजे॥ श्लोक॥ आस्ति भाति प्रियं रूपं नाम चेत्यंशपंचकं॥ आद्यत्रयं ब्रह्मरूपं जग
द्रूपं ततो द्वयं॥२०॥ [redacted]ा॰ खंवाय्वाग्निजलोर्वीषु देवतिर्यङ्नरादिषु॥ अभिन्नाः
सच्चिदानंदा भिद्यते रूपनामनी॥२१॥ त्रयेन तद्द्वयं ग्रस्त तत्रयं ह्येकरूपकं॥ अतः सर्व
चिदाकारं मायातीतं निरंजनं॥२२॥ टिका सद् आणि चिद् आणि निसराआनं
द यास अस्ति भाति प्रिय यें हि नाव। ऐसि तिन्ही आणि नाम आणि रूपे ऐसे पाच
१३॥ अंश या पांचाचे ठाई तिन्ही पाहिली ते परब्रह्मस्वरूप होत ऐसे जाणावे नाम आणि
रूप जग असे ह्मणावे ते नामरूपे कोठे आहेत ह्मणाल तेही सांगु आणि ब्रह्म हि
सांगु॥ आकाश वायु अग्नि जल उर्वी पंचभूत आणि भौतिक जे देव तिर्यग् नर
पसु आदिकरून या सर्वांचे ठाई सच्चिदानंद जे ते अभिन्न आहेत नामरूपे जेया १३॥
सच भेद आहे या सच्चिदानंदाहि नामरूपात्मक द्वैत जे ते ग्रासिले तेतिन्ही येक
रूप करून वर्तता हेत यास्तव सर्वहि चिदाकार होय माया तित निरंजन होय॥ श्लोक

न्।

उपेक्ष्य नामरूपे द्वे सच्चिदानंदवस्तुनि ।। समाधिंसर्वदाकुर्यात्हृदयेचाथवाबहिः

।। २३ ।। टिका ।। यास्तव नामे आणि रूपे या दोहीची उपेक्षा करून सच्चिदानंदवस्तूचे

ठाई समाधि अखंड करित जावी ।। ते समाधी दो प्रकारची आहे ।। श्लोक ।। सवि

कल्पो विकल्पश्च समाधिर्द्विविधो हृदि ।। दृश्यशब्दानुविद्धोय सविकल्पः

पुनर्द्विधा ।। २४ ।। टिका ।। येक सविकल्प समाधि दुजि ते निर्विकल्प समाधी

१२।। ऐशा दो प्रकारा मधे सविकल्प समाधि जो तो दो प्रकारचा ह्याल येक शब्दानु

13 विद्ध आणि येक दृश्यानुविद्ध ।। श्लोक ।। कामाद्याश्चित्तगा दृश्यास्तत्साक्षि १३।।

त्वेन चेतनं ।। ध्यायेत् दृश्यानुविद्धोयं समाधिः सविकल्पकः ।। २५ ।। टिका ।।

दृश्यानुविद्धाचे लक्षण काम संकल्प श्रद्धा अश्रद्धा आदिकरून जे जे वृत्ति

उठेल चित्तगत सर्वहि आपण जाणतो या सर्व वृत्तिचा साक्षि तो कूटस्थ ब्रम्ह मी होय ।।

ऐसे ध्यान करावे यास सविकल्प दृश्यानुविद्ध समाधि ह्मणावे ॥ श्लोक ॥ आसंगः स
च्चिदानंदः स्वप्रभो द्वैत वर्जितः ॥ आस्मीतिशब्दविद्धोयं समाधिः सविकल्पकः ॥
२५ ॥ टिका ॥ आता शब्दानुविधाचे लक्षण ऐसे मी असंग आहे सच्चिदानंद आहे
स्वयंप्रकाश आहे द्वैत रहित मी आहे ॥ ऐसे मुखे करून ह्मणावे तो हा शब्दानुविद्ध स
विकल्प समाधि ॥ श्लोक ॥ स्वानुभूति रसावेशा दृश्यशब्दानुपेक्ष्यतु ॥ निर्विकल्पः
समाधिः स्यान्निवातस्थितदीपवत् ॥ २६ ॥ टिका ॥ आता निर्विकल्प समाधिचे ल
क्षण आत्मानुभव जो त्या आनंदाचे आवेश करून दृश्यानुविद्ध आणि शब्दानुवि
द्ध समाधि या दोहीची उपेक्षा करून निर्विकल्प होउन राहणे जे निर्वात स्थ
ळि दिपाचे परी ते निर्विकल्प समाधि ह्मणावी ॥ श्लोक ॥ हृदिव बाह्यदेशेपिय
स्मिन् कस्मिंश्च वस्तुनि ॥ समाधिराद्यः सन्मात्रान्नामरूप निराकृतिः ॥ २७ ॥
टिका ॥ हृदयाचे ठाई आथवा बाह्य देशाचे ठाई जे जे वस्तु मात्र याचे ठाई सन्मा

त्राचे चिंतन करणे नामरूपे वेगळि करून हा येक समाधि होय ॥ श्लोक ॥ अखंडैक
रसं वस्तु सच्चिदानंदलक्षणं इत्यविछिन्नचिंतेयं समाधिर्मध्यमो भवेत् ॥ २९ ॥ टि
का ॥ आखंड येकरस वस्तू जे सच्चिदानंदलक्षण ते चिंचितिल जावे ती समध्य स
माधि म्हणावि ॥ श्लोक ॥ स्तब्धीभावो रसास्वादात्तृतीयः पूर्ववन्मतः ॥ एतैः स
माधीभिः षड्भिर्नयेत्कालं निरंतरं ॥ ३० ॥ टिका ॥ निर्विकल्प रसाचे आस्वादने
करून स्तब्ध होणे हा पहिले निर्विकल्प समाधि सारीखा र सास्वाद समाधी
१४॥ तिसरा होय ॥ ऐशा समाधि करूना निरंतर काळाचे हरण करावे ॥ समाधि रहीत
राहता द्विपाद पशुवत् पामर जाणावा ॥ ऐसे ब्रह्मनिष्ठ जे शुकादिक सनका
दिक आणि ब्रह्मदेव नुथा जनकादिक सनकादिक आणि जे जे [illegible] य समा १४॥
धि मधेच [illegible] राहता हे न ते क्षणमात्र समाधि वाचून राहत नाहीत ऐसे अप

सदैव

ते

रोक्षानुभुतिमध्येपहीँनिरूपिलेअसे॥श्लोक॥देहाभिमानेगलितेविज्ञातेपरमात्मनि
॥यत्रयत्रमनोयातितत्रतत्रसमाधय:॥३१॥भिद्यतेहृदयग्रंथि:छिद्यंतेसर्वसंश
या:॥क्षीयंतेचास्यकर्माणितस्मिन्दृष्टेपरावरे॥३२॥टिक॥परमात्मादेहातिजेथे
ततोमिआहेऐसाप्रत्यक्षआत्मानुभवजालाअसताजेथेमनजालेतेथे
तेथेसमाधिचहोय॥हृदयग्रंथिह्मणिजेअहंकारनाशपावतोसर्वसंश
यछेदताहेतकर्मसर्वक्षयासपावताहेतजेंव्हापरावरआत्मामीचहोयऐ
सेकळता॥श्लोक॥अवछिन्नश्चिदाभासस्तृतीय:स्वप्नकल्पित:
॥विज्ञेयस्त्रिविधोजीवस्तत्राद्य:पारमार्थिक:॥३३॥टिका॥तीप्रकार
चेजिवयेकअवछिन्नदुजाचिदाभासतिजास्वप्नकल्पितयातिघामध्ये
पहीलाजोतोपारमार्थीकहोय॥श्लोक॥आवछेद:कल्पित:स्यादवछे

घनुवास्तवं॥ तस्मिन्जिवत्वमारोपात्ब्रह्मत्वंतु स्वभावतः॥३४॥ टिका॥ पहिला
जोपारमार्थिकजीवहांटत्याचे अवछेदऐसेनावह्याविषीनिर्णयऐसा
कितेब्रह्मजेनेआवछेदहोयतेसत्यआहे॥ आणितेथेकल्पिलाजोजीवअ
१५॥ वछिन्नतोलटका॥ तेब्रह्मीआरोपास्तवतेथेजीवपणपाहतातेब्रह्मचहोय
॥श्लोक॥ आवछिन्नस्यजीवस्यतादात्म्यंब्रह्मणासह॥ तत्वमस्यादिवाक्यानि
जगुर्नेतरजिवयोः॥३५॥ टिका॥ तोच्यवछिंन्नयानावाचापारमार्थिकजी
वजोत्याजीवाचेतादात्म्यब्रह्मासिहोयतोसदैवमीब्रह्मआहेऐसेभावणे ॥१५॥
करूनस्वरूपीतादात्म्यकरून असतोत्यासच्चतत्वमसिमाहावाक्यप्रमाणजे
शुद्धजीवत्यासगुरुमुखेउपदेशझालाकितुब्रह्मआहेसत्यावाक्येकरूनब्रंह्मीतादा
त्म्यहोतनैसेईतरजीवजेहेदोघेस्वप्नकल्पितआणिप्रापंचिकयाचेतादा

त्यब्रंह्मीनाहिं॥श्लोक॥ब्रंह्मण्यवस्थितामाया।विक्षेपावृत्तिरूपिणी॥आवृत्या
खंडतांतस्मिन् जगज्जीवौ प्रकल्पयेत्॥२६॥टीका॥ब्रंह्मजे आस। स्वरूप
तेथे राहिलि जिमायाते विक्षेपकलिहिय॥आवरण कलिहो ययादो लक्ष
याचा अर्थ तो पूर्वीच निरोपिला। तो ऐसा कि ब्रह्मीची अखंडताजे
16 तीला आवरण घालुनयाच्या खंडनेचे ठाईच जीव आणी जग कल्पि
ले॥श्लोक॥जीवोधिस्थ चिदाभासो भवेद्भोक्ता पि कर्मकृत्॥भोग्यरूपमि
दं सर्वं जगत्स्याभूतभौतिकं॥२७॥टिका॥जिवजो बुद्धिचे ठाई प्रतिबिंबला जोतो
२ च भोग आदिकरून कर्मकर्ता होय यया जीवासच हे सर्वही जग पंच भूते आणि १६ण
६। ची आणि चौ भौतिक शरीरे याचे भोग्य होय चौदा भूवनाच्ये ठाई च्यार खाणिची
शरीरे धरून यासा कर्मे करून तेथे तेथे जाउन जगाचा भोग घेतो॥श्लोक॥०॥

अनादिकालमारभ्यमोक्षात्पुर्वमिदंद्वयं ॥ व्यवहारेस्थितंतस्मादुभयंव्याव

हारीकं ॥ ३८ ॥ टिका ॥ याजगामध्येतोहाजीवआनादिकाळापासूनजो २

कमोक्षहोयतोपर्यंतभूतभौतिकजगाचेठाईव्यवहारकरीतआहेपणु

17 नव्यवहारीकहोय ॥ श्लोक ॥ चिदाभासस्थितानिद्राविक्षेपावृत्तिरू

पिणि ॥ आवरस जीवजगतीपुर्वनुत्वेवकल्पयेत् ॥ ३९ ॥ टिका ॥ चिदाभा

सजीवजोहायाचेठाईजेहेनिद्रात्मामायेसारखितेनिद्राविक्षेप

(१७)॥ कर्ति आणि आवरणकर्ति आवरणाचेलक्षणतेऐसेकीजीवआ

णिजगयासआवरणघालूनहेनदीसूदेऊनजगदुसरेस्वप्नकल्पित

नवेचरचितेहेसत्यजगनदिसूदेणेहेआवरणआणीस्वप्नकल्पनेहा १७॥

विक्षेप ॥ श्लोक ॥ प्रतितकालएवैतेस्थितत्वात्प्रातिभासिके ॥ नहिस्व

प्रप्रबुद्धस्यपुनःस्वप्नेस्थितिस्तयोः ॥४०॥ टिका ॥ स्वप्नकाळीच स्वप्नप्रती
तभासले जागलियानंतर नाही मग स्वप्नी राहणे केंचे ॥ श्लोक ॥ प्राति
भासिकजीवोयस्तज्जगत्प्रातिभासिकं ॥ वास्तवं मन्यतेन्यस्तु मिथ्ये
18 तिव्यावहारिकः ॥४१॥ स्वप्नीप्रातिभासीकजीव जो ह्याचिजे प्रातिभा
सिक ह्मणिजे भासमात्र तेलेथे खरे मानितो जो जिव परंतु व्यावहारी
कजीव ह्यालालटीके मानिलो ॥ श्लोक ॥ व्यावहारिकजिवोयस्तज्जगव्या
१८। वहारिकं ॥ संसंप्रसेतिमिथ्येतिमन्यते पारमार्थिकः ॥४२॥ टिका ॥ व्याव
हारीकजिव जो तो या व्यवहार जगाते सत्यमानितो परंतु पारमार्थिकजी १८।
वजो तो या व्यवहारीकास मिथ्यामानितो निश्चलःपुरुष जे जेहीब्रह्मी
ऐक्यत्व केल्यास व्यावहारीक जीवाचा व्यवहार मिथ्याहोय व्यवहारीक

जीवजगाचे ठाई इत्तिनिमित्त स्त्री धनानिमित्त महाघोर यत्न करीतात स्त्र
मी होतात तेन सर्व व्यवहार यापरमार्थीक जीवास मिथ्या ॥ श्लोक ॥ पा
रमार्थिक जीवस्य ब्रह्मैक्यं पारमार्थिकं ॥ प्रयति वीक्षते नान्यद्वी
क्षते चानृतात्मना ॥ ४३ ॥ टिका ॥ पारमार्थिक जीव जो याचे ब्रह्माचि ए
क्य हेच खरे मानून आणखी काही पाहतनाही आणि पाहतो जरी हे ज
गतर ते मिथ्यत्वे पाहतो ॥ श्लोक ॥ माधुर्यद्रवशैत्यादि जलधर्मा स्तरंग
॥१९॥ के ॥ अनुगेव्याप्य निष्ठंति फेनेप्यनुगतायथा ॥ ४४ ॥ मधुरता द्रव
१९ पण शीतलता हे जलाचे धर्म तरंगाचे ठाई जाउन राहतात तेच फेसाचे ठा
ई जाउन राहताहेत याद्दष्टांते साक्षीचे ठाई सच्चिदानंद जे आहेत ते ॥१९॥
देहावर पाहावे ॥ श्लोक ॥ साक्षिस्थाः सच्चिदानंदा संबधाव्यावहा

रिके॥ तद्द्वारेणानुगच्छंति तथैव प्रातिभासिके॥४५॥ टिका॥ साक्षि आत्मा जो याच्या ठाई चे सच्चिदानंद धर्म जे ते संबंध घेऊन व्यावहारीक जीवाचे ठाई येताहेत याव्यवहारीक जीवाचे द्वारे च प्रातिभासिक जीवाचे ठाई जाताहेत ते सच्चिदानंदाचे लक्षण काय म्हणाल तर सांगु॥ सत्‌ म्हणजे सर्व काळि आहे चित्‌ म्हणजे ज्ञानस्वरूप अनंद म्हणजे अखंड ते ऐसे सदैव आहे ज्ञान आवडते सच्चिदानंद म्हणावे॥ श्लोक॥ लये फेनस्य तद्धर्म द्रवाद्यास्युस्तरंगके॥ तस्यैव विलये नीरे तिष्ठंत्येते यथा पुरा॥४६॥ प्रातिभासिक जीवस्य लये स्युर्व्यावहारिके॥ तल्लये सच्चिदानंदाः पर्यवस्यंति साक्षिणि॥४७॥ टिका॥ जैसे जळाचे धर्म द्रवशोषादिक फेना

रूपचंदनाद्यैकनकवादर्चातै पुजीतं नव सुनौ धुपैकपुरदीपै

वीवधरसहीतैनैवभक्षोपहारैक्षतं ॥७॥ नम्रानीशंकभु

र्थेत्रीगुणवीरहीनो ध्वंसमोहांधकरैनासाग्रेनेवदृष्टी

वीदतभवगुणंनेवद्वेचंकदाची ॥ उन्मंन्यावस्थयाभीत्वं

वीदीतकालिमलंराकरंनस्मतामीक्षतं ॥८॥ ध्यानंचीतेसीवा

रव्ये प्रचुरसुरधनुनेवदंतंद्वीजेभ्योहव्यंनेकलक्षसंख्या

हूंवहवहनैनोपर्तिबीजमंत्रैनोपोशांगांगतीरेवूतचरणवीधौरुद्र

आप्यैनदैवक्षतं ॥९॥ नोराव्यंस्वार्थकर्माव्रतीपदगहने ॥

व्रहतवायाःकुलाक्षैश्रोतेवातांकथंमेद्वीजकुलैवीतीतेव्रा

नाधादेवाधीनापपाप रागवीयागहवपुशावावहरा याढदा
नचहीनं॥मीथ्यामोहालोशोभ्रमलीममनुधुजेलीध्यानशुन्यं
क्षं॥४॥स्लीत्वात्वास्यानेसरोजे प्रणवमयमरकुंभके सुक्ष्ममागे
वांनेस्यांनेप्रणीनेप्रगलीतवहनेज्योतीरुपेपराक्षेकेत्तिगाकेय
ब्रह्मवाकेप्रचुरसुरतनुशंकेरःनध्यरामीक्षंन॥५॥स्नात्वा
प्रधुशाकालेस्नपनविधीवीधौनांहतंगांगलोयंपुन्यार्थेवाक
दीची(वहघरगहना१खंउवीत्वेदवाणी॥नाणीतापदमला
लीसरसीवीलसीनांगंधपुष्पेस्तदंधेक्षं॥६॥दुग्धेदधे म
स्वाजयुक्तेघटसीशातसहितैस्नापीतंनेवलोगं॥नोली

॥श्रीमाहादेवप्रसन्न

आदौ कर्मप्रसंगात्कलयति कलुशं मातृकुक्षौस्थीतं मां वीन्मुत्रामेध्यम
धे कुतयतिनितरांजाठरोजातवेदा॥यद्यद्वातत्वानत्र दुःखं कुनईतिवी
षमं शक्यते केन वक्तुं क्षंतव्यो मे पराधः सीव सीव सीव भो श्रीमाहादे
व शंभो॥१॥बाल्ये दुःखादीरेकाल्मलतनुर्नवकुःस्तन्यपाने पीपासा
नोशक्यं चेंद्रीयेभ्यो भवगुणजनीतां जंतवो मां तुदंती नानारोगादी
दुःखाद्रुदनपरीवशात् शंकरं न स्मरामी॥क्षंतव्यो॥२॥ प्रौढोहं यौव
॥२॥
नस्थौ वीषयवीषधरैः पंचभीर्मर्मसंधौ दष्टो नष्टो वीवेकः सुतधन
युवति साधु सौख्ये नीशनं शैवचीन्ताविहीनं मम हृदयमहो॥२॥
मान गर्वादिरुढं क्षंतव्यो॥३॥वार्धीके चेंद्रीयाणां वीकतिगतीमतै

हे

२८

जरऐसेनकेलेतरसाक्षीपणद्रष्टृजातेनाहीह्मणुनविपरीतभाव
नाउठतांनुयाकरितासर्वद्रत्तीचालयउपरमकरूनब्रह्माकारद्र
त्तीकरावी॥ऐसाद्दग्दृश्यविवेकऋषेश्वररूपाकटाक्षेयथामति
वर्णिलाजगन्नाथतोजगदात्मकऋषेश्वरीप्रीतिपावो॥श्लोक॥यदु
तिबुध्दिनैश्चल्याज्जीवन्मुक्तिपदेस्थिति॥काव्यपूर्वाजियतिसा
ऋषीश्वरपदेस्थिता॥१॥तत्पादांबुरुहद्वंद्वध्यानंधूतधियामया
॥प्रस्तावकारीद्दग्दृश्यविवेकाभिधटीकया॥२॥यदत्रनोक्तपूर्वस्या
(क्षे)म्यतांगुरूणेवतत्॥प्रियतामनयानित्यंसोयमज्ञाततत्पदः॥३॥इ
तिश्रीमच्छंकराचार्यविरचितेवाक्यसुधानामप्रकरणसंपूर्णं॥टीकाजगन्ना
थकृतसंपूर्णं॥श्रीसद्गुरूनाथार्पणमस्तु॥छ॥ ॥५॥ ॥५॥